

Jolanta Szempruch*

WSPÓŁCZESNY NAUCZYCIEL W PRZESTRZENI TECHNOLOGII INFORMACYJNYCH

Wprowadzenie

W pierwszej dekadzie XXI wieku obserwuje się dynamiczny rozwój nowych technik produkowania, przechowywania, przetwarzania i przesyłania informacji, który prowadzi w naturalny sposób do zmian społecznych, gospodarczych i kulturowych. Posiada on niezwykle szeroki zasięg oddziaływania na różnych płaszczyznach naszego życia, a efektem jest m.in. powstanie cyberkultury (Kluszczyński 2011, s. 5). Do jej najważniejszych cech można zaliczyć: interaktywność, multimedialność, autonomię, metakomunikację społeczną, wirtualność, brak centrum, a także nową relację twórca-odbiorca w odniesieniu do sztuki czy rezygnację z akademickiej zinstytucjonalizowanej formy kultury.

W cyberkulturze element realny miesza się z fikcyjnym, zespala z nim i tworzy nową, wirtualną rzeczywistość. Subkultura elektroniczna odznacza się specyficznym stylem, językiem i żargonem (http://www.udypmedia.pl/def-Cyberkultura.html#Definicje_cyberkultury). Wywiera ona istotny wpływ na funkcjonowanie współczesnego człowieka, który powinien ją umieć odczytywać, rozumieć i odpowiedzialnie wykorzystywać w swoim codziennym działaniu.

Do świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w cyberkulturze powinna przygotować edukacja ustawiczna, zapoczątkowana w rodzinie, następnie kontynuowana w przedszkolu i szkole, a potem trwająca przez kolejne lata życia, zważywszy na bardzo szybki rozwój technologii informacyjnych i związaną z tym konieczność dalszego doskonalenia kompetencji niezbędnych do ich wykorzystania.

***Jolanta Szempruch** – profesor zwyczajny, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach; zainteresowania naukowe: funkcjonowanie nauczyciela i szkoły w kontekście przemian społecznych i edukacyjnych, pedagogika wczesnoszkolna, dydaktyka, pedagogika ogólna i pedeutologia; e-mail: jo1szemp@wp.pl

Technologie informacyjne a funkcjonowanie społeczeństwa

Cyfrowa transmisja informacji spowodowała głęboką rewolucję w świecie komunikowania, charakteryzującym się pojawieniem się urządzeń multimedialnych oraz niezwykłym rozwojem sieci telematycznych. Technologie informacyjno-komunikacyjne stają się podstawowym elementem rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Rozwój i upowszechnienie tych technologii wiąże się z przemianami komunikacji społecznej, a także stylów życia i wzorców organizacji. Jest on obecnie jednym z głównych bodźców transformacyjnych. Określa się go mianem rewolucji informacyjnej, która rozumiana jest jako konstrukt teoretyczny, w ramach którego mogą być conceptualizowane różne trendy we współczesnym społeczeństwie, jak np. informacyjna gospodarka czy informacyjne społeczeństwo (Juszczak 2010, s. 203).

W społeczeństwie informacyjnym kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian jest informacja. Dzięki rozwojowi technologicznemu możliwe jest jej generowanie, gromadzenie, przetwarzanie, przekazywanie bez względu na odległość, czas i wielkość, co zmienia istotnie sposób życia i pracy ludzi (Casey 2001, s. 34). Informacja aktualnie stała się nowym towarem i źródłem bogactwa, po ziemi, kapitale i surowcach naturalnych.

Potencjał rozwojowy społeczeństwa informacyjnego tkwi w dostępie do wiedzy i w umiejętności posługiwania się wiedzą w określonych przez jednostkę celach. Ludzie potrzebują umiejętności oddzielania istotnych danych od nieistotnych oraz odpowiedniej oceny tego, co pozostanie. Należy zdawać sobie sprawę z różnic występujących między informacją a wiedzą człowieka. Informacje docierające do człowieka o rozmaitej treści i jakości komunikatów nie są jeszcze wiedzą, ale mogą wytyczać do niej drogę, tworzyć jej ramy, kształtować jej podstawę i inspirować wyobrażenie. Ogrom informacji, które przemieszczają się w sieciach i ich poznawanie jest warunkiem wstępnym wiedzy i wymaga nowej alfabetyzacji informatycznej niezbędnej do zrozumienia rzeczywistości. Ważnym zadaniem edukacji jest kształtowanie kompetencji krytycznego selekcjonowania informacji oraz przetwarzania ich w wiedzę, niwelowania przepaści pomiędzy ilością informacji a ich rozumieniem i ewaluacją.

Na systemach edukacyjnych spoczywa odpowiedzialność związana z wyposażeniem jednostki w umiejętności krytycznej selekcji i wartościowania informacji oraz rozumienia świata. Wiedza postrzegana jest jako nowa wartość w rozwijającym się społeczeństwie, stąd też rozwój technologii, których opanowanie pozwala na stałe wzbogacanie wiedzy skłania do przemyślenia miejsca i funkcji systemów edukacyjnych, a także uwzględniania w nich perspektyw edukacji ustawicznej.

Wyzwania edukacyjne społeczeństwa informacyjnego

Wyzwania, przed którymi stanęły poszczególne państwa i cała ludzkość wpłynęły w istotny sposób na głęboką modyfikację systemów kształcenia w większości krajów. Zmiany w dziedzinie edukacji spowodowane rozwojem nowych technik sprowadzają się do:

- przejścia od wiedzy obiektywnej do wiedzy konstruowanej;
- przejścia od społeczeństwa przemysłowego do społeczeństwa uczącego się;
- przekształcenia edukacyjnej misji nauczania w misję wyposażania w metody indywidualnego uczenia się;
- rosnącej roli procesu komunikowania i zdobywania wiedzy za pomocą techniki;
- zmiany formalnych modeli szkół i uniwersytetów (*Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej 1999*, s. 27).

Celem nowoczesnych społeczeństw, dla których wiedza stanowi podstawowy czynnik rozwoju gospodarczego, jest przełamywanie barier utrudniających dostęp do autonomicznych źródeł wiedzy (bazy danych) i instytucji oświatowych funkcjonujących w systemie szkolnym i pozaszkolnym (Kwiatkowski 2005, s. 39). Zastosowanie technologii informacyjnych ułatwia dostęp do wiedzy, szczególnie w sytuacji uczenia się na odległość zwłaszcza osób z małych społeczności lokalnych, chorych, niepełnosprawnych, a także niemających możliwości uczenia się poza domem ze względu na ograniczenia finansowe, czasowe itp. Fizyczna odległość przestaje być przeszkodą w efektywnym komunikowaniu się z centrami edukacyjnymi.

W zmieniającym się świecie zachodzi intensywny proces elektronizacji i cyfryzacji kształcenia w szkołach każdego stopnia. Podjęta została również praca w zakresie elektronizacji i cyfryzacji podręczników i materiałów dydaktycznych. Zmieniają się również funkcje i narzędzia bibliotek, modele kształcenia i metody dydaktyczne. Coraz więcej zastosowań w procesie kształcenia ma internet, który umożliwia doskonalenie technik kształcenia na odległość. Technologie informacyjne sprzyjają sprawnej realizacji koncepcji uczenia się przez całe życie, eksponowanej w *Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE)*. W nawiązaniu do koncepcji społeczeństwa uczącego się dokument ten przedstawia osiem kompetencji kluczowych definiowanych jako połączenie wiedzy,

umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Obok kompetencji informatycznych znalazły się w nim kompetencje: (1) porozumiewanie się w języku ojczystym, (2) porozumiewanie się w językach obcych, (3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, (4) umiejętność uczenia się, (5) kompetencje społeczne i obywatelskie, (6) inicjatywność i przedsiębiorczość, (7) świadomość i ekspresja kulturalna. Każda z nich może przyczynić się do udanego życia w społeczeństwie wiedzy. Kompetencje informatyczne „obejmują umiejętność i krytyczne wykorzystanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywaniu komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem internetu”.

Komunikowanie się i wymiana wiedzy stają się czynnikiem wszechstronnego rozwoju osobowego w ramach nowych sposobów życia społecznego. Istotnym zadaniem edukacji staje się przygotowanie człowieka do uczenia się przez całe życie i ukształtowanie umiejętności samodzielnego uczenia się poprzez:

- kształtowanie umiejętności określania swych potrzeb uczenia się i poszukiwania pomocy w tym zakresie;
- rozwój umiejętności wyboru sposobu edukacji lub rodzaju szkoleń w celu zaspokojenia tych potrzeb;
- wzbudzenie motywacji do całożyciowego uczenia się;
- nabycie meta-poznawczych umiejętności (myślenia o własnym myśleniu, umiejętności dostosowania się do stylów i strategii uczenia się);
- kształcenie umiejętności samodzielnego uczenia się w różnych sytuacjach (praca, rozrywka, dom), innych niż formalne organizacje edukacyjne;
- poznanie umiejętności zdobywania informacji i wiedzy przy pomocy technologii informacyjnych (*Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się* 2000, s. 64).

Zagubienie współczesnego człowieka potwierdza potrzebę rozwoju społeczeństwa informacyjnego w kierunku społeczeństwa wiedzy, które staje się szansą rozwoju człowieka i celem strategicznym edukacji. Trafną wizję rozwoju społecznego przedstawia Józef Koziński, nazywając przyszłe społeczeństwo społeczeństwem transgresyjnym. Sprawne funkcjonowanie społeczeństwa powinny jego zdaniem charakteryzować:

1. działania transgresyjne – twórcze, innowacyjne i ekspansywne, które odgrywają dominującą rolę przekraczając dotychczasowe granice ludzkich osiągnięć i tworzące nowe wartości;
2. wysoki stopień potencjalnej podmiotowości, czyli zdolności do samo-przekształceń;
3. porzucanie nauczania podającego, pamięciowego i werbalnego na rzecz nauczania produktywnego, z zastosowaniem metod rozwiązywania problemów konwergencyjnych i dywergencyjnych, innowacyjnego rozwijania tematów, gier strategicznych i oryginalnej interpretacji (Kozielecki 2004, s. 244-246). W obecnej rzeczywistości ważną rolę w rozwoju społecznym pełnią technologie informacyjno-komunikacyjne.

Kompetencje współczesnego nauczyciela

Radykalna zmiana tego, co dzieje się wokół szkoły i w samej szkole powoduje konieczność nowego spojrzenia na sens pracy nauczyciela, jego funkcje, zadania i kompetencje. Funkcje i zadania nauczyciela wyznaczają na ogół podstawowe cele społeczne i relacje międzyludzkie, sfery aktywności człowieka oraz określone miejsce szkolnictwa w systemie edukacji narodowej. Ewolują od transmisji wiedzy i dominacji „urabiania” człowieka w kierunku uczenia samodzielności intelektualnej (Kwiatkowska 2008, s. 41-45), oscylując w granicach:

- od przekazu wiedzy do uczenia samodzielności poznawczej i egzystencjalnej;
- od sterowania do inspirowania rozwoju;
- od prostego przekazu do wprowadzania uczniów w świat wiedzy;
- od dominacji intelektu do równowagi świata myśli i uczuć w edukacji;
- od alternatywy do dialogu.

Myślenie o pracy współczesnego nauczyciela rysuje również potrzebę demistyfikacji komunikatów medialnych, alfabetyzacji przekazu i dekonstruowania przekazów kultury masowej w celu zapobiegania „nowemu analfabetyzmowi”, mierzonemu niezdolnością jednostek do krytycznego odnoszenia się do obrazów, tekstów i treści doświadczenia społecznego. Nauczyciel wprowadza młodego człowieka w uniwersalny system wartości, aprobowany przez kulturę, tradycję i społeczeństwo. Powinien przy tym uczyć wrażliwości społecznej, a także odpowiedzialności, samorealizacji, tolerancji i otwartości. Niezbędną umiejętnością nabywaną w procesie edukacji szkolnej jest

rozwiązywanie problemów i radzenie sobie z konfliktami, które pojawiają się w różnych płaszczyznach życia osobistego, społecznego, zawodowego, obywatelskiego.

Charakterystyka zadań współczesnego nauczyciela skłania do wskazania kompetencji niezbędnych nauczycielowi w realizacji tych zadań. Instrumentalny aspekt pojęcia „kompetencja” wyznacza łacińskie słowo *competentia*, pochodzące od czasownika *competere* oznaczającego „zgadzać się”, „nadawać się”, „współzawodniczyć” (Kopaliński 2014). Zasadnicze znaczenie tego słowa dotyczy wewnętrznego potencjału podmiotu określającego jego możliwości do podejmowania działań lub zajmowania określonej pozycji. Kompetencja w tym sensie warunkuje podmiotową zdolność dostosowania się do warunków środowiska społecznego. W pedagogice oznacza zdolność do osobistej samorealizacji i podstawowy warunek wychowania. Kompetencja jest uważana za rezultat uczenia się, w efekcie którego pojawia się zdolność do wykonywania określonych obszarów zadań (Okoń 1998, s. 174-175). Wyznaczana jest więc przez kontekst wewnętrzny i podlega opisowi jako podmiotowy potencjał zależny od czegoś oraz wyznaczana jest przez kontekst zewnętrzny i nadaje się jej znaczenie jako zdolności do czegoś. Obydwa zakresy mogą się przenikać.

Kompetencja może być rozpatrywana także jako kategoria opisująca jednostkę i jej relacje z otoczeniem, przy czym istnieje możliwość wyróżniania jej poziomów dzięki wyznaczeniu standardów kompetencji uznanych za miarę odpowiedniości człowieka do pełnionej przez niego roli i przewidywania jej efektywności (Szempruch 2000, s. 264; Szempruch 2011, s. 186-197). Kompetencje mogą więc być traktowane jako: (1) podstawa sprawności działania, (2) warunek konstruowania psychospołecznej tożsamości jednostki, (3) zdolność refleksyjnego działania, (4) warunek dystansującego rozumienia, (5) potencjał działania o charakterze emancypacyjnym.

Kompetencje nauczyciela bezustannie się rozwijają i stale wymagają korekt ze względu na swoistość jego pracy, która wynika z niepowtarzalności sytuacji (otwartości, niestereotypowości), niestandardowości podyktowanej pracą z ludźmi oraz komunikacyjnego charakteru tej pracy. W zawodzie nauczyciela kompetencje rozumiane są jako struktura poznawcza złożona z umiejętności, wiedzy, cechy osobowości i wartości, którymi charakteryzuje się dany nauczyciel w wykonywaniu powierzonych mu zadań zawodowych. Cechują się: związkiem z zadaniami, ponieważ przejawiają się w określonych zachowaniach; zmiennością oznaczającą, że podlegają rozwojowi; i mierzalnością, która oznacza, że kompetencje można mierzyć.

Dla zawodu nauczyciela można wyróżnić następujące obszary kompetencji: interpretacyjno-komunikacyjne, kreatywno-krytyczne, współdziała-

nia, pragmatyczne i informatyczno-medialne (por.: Szempruch 2013, s. 103-113; Muszkieta 2001, s. 12-14). Katalog ten ma charakter otwarty, albowiem kompetencje nauczyciela są ze sobą ściśle powiązane i stanowią całościowy, dynamiczny układ jego kompetencji zawodowych.

Prawidłowe korzystanie z nowych mediów elektronicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych jest determinowane przez kompetencje informatyczno-medialne nauczyciela, które mają wpływ nie tylko na przebieg procesu edukacji, ale również na podnoszenie poziomu kultury medialnej osób uczących się i ich rodziców. Przeciwdziała także potencjalnym zagrożeniom, jakie ze sobą niosą media i nowe technologie. Społeczny aspekt tych kompetencji stanowi podstawę interakcji między technologią a obszarami, w których może być wykorzystywana, oraz analizy perspektyw jej rozwoju w społeczeństwie wiedzy. Kształtowanie kompetencji informatyczno-medialnych uczniów przez wprowadzanie ich do procesu nauczania-uczenia się szkolnego przeciwdziała zjawisku wykluczenia społecznego.

Kompetencje informatyczno-medialne nauczyciela dzieli się zazwyczaj na dwie grupy: (1) kompetencje instrumentalne, związane z przygotowaniem uczniów do sprawnego posługiwania się mediami jako narzędziami uczenia się, pracy intelektualnej i komunikowania, (2) kompetencje kulturowo-społeczne, dotyczące przygotowania do świadomego, wartościującego i krytycznego odbioru zróżnicowanych komunikatów medialnych. W zakresie kompetencji informatyczno-medialnych wskazuje się m.in.: wiedzę na temat podstawowych zasad korzystania z technologii oraz elektronicznego przetwarzania informacji, a także umiejętności: obsługi komputera, wideo i innego sprzętu technicznego; wykorzystania nowych form komunikowania się z wykorzystaniem sieci i w trakcie pracy w zespole; wykorzystania nowoczesnej technologii do wspomagania procesu nauczania i uczenia się; korzystania z mediów i nowych technologii w samokształceniu i samodoskonaleniu; korzystania w trakcie nauki z zasobów naukowych i edukacyjnych oraz usług globalnej sieci internet; tworzenia autorskich programów edukacyjnych i udostępniania ich w sieci; nauczania online; dokonywania ewaluacji mediów i technologii informacyjno-komunikacyjnych pod względem ich przydatności dla procesu kształcenia uczniów, a także znajomość języków obcych.

Istotnym warunkiem rozwoju kompetencji nauczyciela jest jego zdolność do refleksji. Przejawy kompetencyjności nauczyciela związane są z jego samoświadomością osobową i poczuciem zawodowej wartości. Stanowi to istotny warunek krytycznej, refleksyjnej i samodzielnej postawy wobec codziennych dylematów szkolnych.

Jednym z istotnych problemów, pojawiającym się w myśleniu o przy-

szłości, jest nie tylko kwestia zmiany sposobu funkcjonowania nauczycieli w społeczeństwie, ale też przygotowania ich do wyzwań cywilizacji informacyjnej i społeczeństwa wiedzy. Duże tempo zmian zachodzących we współczesnym świecie wymaga nie tylko pośpiechu w dokonywaniu właściwych wyborów, ale i precyzji w określaniu zadań stawianych przed systemami edukacyjnymi (Kołodziejczyk, Polak 2011, s. 37).

Kierunki zmian w organizacji kształcenia

Zdaniem autorów *Raportu* dotyczącego systemu szkolnego (podstawowego i ponadpodstawowego, tzw. K-12) (Johnson i in. 2010; 2011) możemy mówić o ośmiu kluczowych trendach, które już w tej chwili silnie oddziałują na praktykę nauczania, uczenia się i kreatywność w szkole. Miały one istotny wpływ na procesy edukacyjne w latach 2010-2015 i sprzyjały pojawieniu się nowych zjawisk i czynników decydujących o kształcie edukacji przyszłości:

1. technologie stają się w coraz większym stopniu środkiem wspierania rozwoju uczniów, narzędziem komunikowania się i socjalizacji, a przede wszystkim częścią życia wszystkich młodych ludzi;
2. technologie informacyjne wpływają na metody pracy, współpracy, komunikację i również na osobisty sukces. Mają olbrzymi wpływ na to, jak ludzie pracują, uczą się, socjalizują i współpracują;
3. coraz większą wartość ma innowacyjność i kreatywność. Innowacyjność jest oceniana jako jedna z najbardziej pożądanых cech w biznesie i na nią powinien być kładziony nacisk już w szkołach;
4. rośnie zainteresowanie edukacją nieformalną, alternatywną, w każdym czasie i miejscu – tym tłumaczy się popularność e-learningu, mentoringu i zapisywania się na zajęcia pozaszkolne;
5. zmienia się myślenie o środowisku edukacyjnym – mówimy raczej o przestrzeni lub przestrzeniach edukacyjnych. Stają się one bardziej społecznościowe, interdyscyplinarne i wspierane są przez technologie, które prowadzą do wirtualnej komunikacji i współpracy. Ma to istotne znaczenie dla szkół – miejsce edukacji może być w każdym „tu i teraz”, a nie wyłącznie w klasie (Kołodziejczyk, Polak 2011, s. 30-31).
6. technologie informacyjne stają się coraz bardziej zdecentralizowane. Te, z których korzystają szkoły, coraz częściej nie będą znajdowały się na szkolnych serwerach, lecz w chmurze – modelu przechowywania i przetwarzania danych opartym na użytkowaniu usług dostarczanych poprzez internet;

7. możliwość pracy, nauki, korzystania z usług edukacyjnych w każdym miejscu i czasie wskazuje na istotne przemiany w naszym codziennym życiu – mając do dyspozycji mobilne narzędzia komunikacyjne korzystamy ze wszystkich dobrodziejstw sieci bez ograniczeń. Sprzyja to rozwojowi edukacji nieformalnej i podniesienie efektywności procesów edukacyjnych.

Wszystkie wskazane trendy silnie oddziałują na szkoły, na stosowane metody nauczania, style uczenia się i kreatywne formy edukacji. Korespondują z wizją edukacji przyszłości przedstawioną przez Stephena Downesa, kanadyjskiego naukowca, wizjonera, przedstawiciela nurtu konektywizmu w edukacji. Przewiduje on, że nauczanie będzie ustawicznym procesem opartym przede wszystkim na dzieleniu się wiedzą przez ludzi bez względu na wiek i etap kształcenia. Uczenie się będzie „strumieniem” (wiedza praktyczna, często aktualizowana i odnawiana), nie zaś tworzeniem zamkniętego zasobu (tzw. zbiornika retencyjnego), z którego korzystamy przez całe życie. Istotą procesu edukacji będzie akceptacja zmiany i umiejętność szybkiego przyswajania sobie nowej wiedzy potrzebnej do funkcjonowania w życiu. Ponieważ otoczenie będzie się szybko zmieniać, zmieniać będą się również obiekty (narzędzia), z których będziemy korzystać. Każdy człowiek będzie tworzył własny schemat sieci osób i narzędzi pomocnych w procesie edukacji (Kołodziejczyk, Polak 2011, s. 35).

Zmiany roli i zadań nauczyciela

Bogactwo zasobów w sieci oraz relacje nawiązywane z łatwością przez internet silnie wpływają na zmianę roli nauczyciela w klasie. W świecie, w którym uczeń korzysta codziennie z różnych źródeł informacji, kluczowa staje się rola nauczyciela jako mentora, przewodnika, który uczy oceniać wartość informacji i przygotowuje uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym, w którym będą żyć, pracować, uczyć się.

Pokolenie dzisiejszych nastolatków zwane przez socjologów pokoleniem sieci, ukształtowało swoje zachowania przez multimedia, mobilne urządzenia i dostęp do internetu. Pokolenie to, scharakteryzowane szczegółowo przez Dona Tapscotta (2010) w książce *Cyfrowa dorosłość, czyli jak pokolenie sieci zmienia świat*, wyznacza trendy w rozwoju nowoczesnych technologii, domaga się zmian w metodach nauczania i próbuje narzucać swoją wizję życia i zachowania. Zadaniem nauczyciela z jednej strony jest więc praca wychowawcza z młodzieżą, a z drugiej zagospodarowanie potencjału, jaki posiada generacja sieci i przygotowanie jej do funkcjonowania w czasach nieustającego kryzysu.

Don Tapscott wymienia osiem cech pokolenia sieci: (1) wolność, (2) dostosowanie do własnych potrzeb, (3) baczna obserwacja, (4) wiarygodność, (5) współpraca, (6) rozrywka, (7) szybkie tempo, (8) innowacyjność. Mocne strony kultury i wzorców zachowania tego pokolenia warto wykorzystać w nauczaniu, szczególnie podczas nauczania problemowego, wymagającego umiejętności znajdowania praktycznych, kreatywnych, właściwych dla danej sytuacji i emocjonalnie satysfakcjonujących sposobów rozwiązania.

Na zmianę roli nauczyciela wpływa także utrata monopolu przez szkołę na bycie ważnym miejscem „dostarczania wiedzy”. Obecnie uczeń zdobywa wiedzę również poza nią, m.in. w interaktywnych muzeach, centrach i laboratoriach naukowo-technologicznych, a także coraz częściej korzystając z sieci i bogatej oferty e-szkoleń. Dużo ważniejszym zadaniem nauczyciela jest przygotowanie samodzielnego, odpowiedzialnego ucznia i kształtowanie takich cech charakteru, jak wiarygodność, cierpliwość, uczciwość czy proaktywność, a także rozwijanie kompetencji społecznych. Nauczyciel powinien wiedzieć, jaki potencjał kryją w sobie nowoczesne technologie i pozwolić korzystać z niego uczniom. Warto połączyć wiedzę i doświadczenie nauczyciela z umiejętnościami cyfrowymi ucznia w kreowaniu nowoczesnej edukacji i wychowywaniu pokolenia, które będzie świadomie i odpowiedzialnie zmieniać świat.

Techniki informatyczne powinny znaleźć ważne zastosowanie w procesie kształcenia. Powinny być uznane za uzupełniające wobec tradycyjnych metod nauczania i wspólnie z nimi wykorzystywane w edukacji. Mogą one wspomagać nauczyciela w realizacji wielu zadań, dzięki czemu będzie bardziej koncentrował się na metodologicznych aspektach zajęć. Mają one wiele zalet, udoskonalają działalność pedagogiczną, na przykład dzięki rozszerzeniu dostępu do danych i symulacji multimedialnej, wprowadzają obiektywną ewaluację natychmiast przekazywaną uczącemu się, sprzyjają pracy indywidualnej i grupowej, są wykorzystywane w procesie uczenia się przez całe życie (por.: *Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej* 1999, s. 28).

Coraz częściej rutynowe czynności nauczyciela zastępowane są atrakcyjnymi programami komputerowymi. Przygotowuje się wirtualne wykłady, nowoczesne kursy e-learningowe, gry dydaktyczne, elektroniczne testy, portale z zasobami edukacyjnymi, a także cyfrowe dzienniki i systemy monitorujące proces uczenia się. Nauczyciel przejmuje rolę doradcy, trenera, eksperta do spraw uczenia się. Wspiera w trudnych momentach, wskazuje drogę i motywuje uczniów w chwilach zwątpienia, uczy, jak się uczyć. Kształci kompetencje i pomaga w ich rozwoju. Ważnym wyzwaniem jest dziś edukacja medialna społeczeństwa. Nauczyciel ma za zadanie wskazywać cele oraz obszary i metody wykorzystania internetu, ale nie pozwolić na

zmonopolizowanie przestrzeni mentalnej i narzucenie człowiekowi myślenia technicznego.

Warto wyeksponować szkołę jako miejsce nauki dokonującej się z wykorzystaniem przestrzeni wirtualnej, a także miejsce kształcenia kompetencji społecznych, postaw i charakteru uczniów. Niezbędną składową umiejętności uczenia się staje się umiejętność sprawnego poruszania się po zasobach informacyjnych (głównie sieciowych), aby odnaleźć poszukiwaną informację i przetworzyć ją w wiedzę.

Konkluzje i wnioski

Analiza zmian cywilizacyjnych i rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) nasuwa wiele refleksji. Zmiana sposobu funkcjonowania człowieka w społeczeństwie wymaga przygotowania młodych ludzi do zmagania się z nowymi wyzwaniami.

Cyberkultura wymaga od nauczyciela zarówno rozumienia jej istoty i specyfiki, jak i opanowania niezbędnych kompetencji zawodowych, które warunkują kształcenie uczniów do świadomego, krytycznego i refleksyjnego jej rozumienia oraz odpowiedzialnego w niej uczestnictwa. Istotna jest też świadomość specyfiki funkcjonowania człowieka w społeczeństwie informacyjnym, opartym na wiedzy.

Istotnym zadaniem nauczyciela stawianym w społeczeństwie informacyjnym jest nauczenie społeczeństwa jak używać i jak tworzyć wiedzę. Celem nadrzędnym edukacji jest wykształcenie u uczniów oryginalności, umiejętności pracy zespołowej i współpracy, ustawicznego kształcenia i świadomości edukacyjnej. W perspektywie prawdopodobnie nieustannie będziemy korzystać z umiejętności uczenia się, aby dopasowywać się do zmieniających się warunków życia, pracy, nauki, kreować własne przestrzenie funkcjonowania itp.

Multidyscyplinarny i niestabilny charakter naszych czasów stawia nauczycielowi większe wymagania. Jego rola w stosunku do uczniów ulega redefinicji w kierunku relacji bardziej partnerskich, wykorzystania wielu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których może organizować edukację w klasie. Nauczyciel staje się ekspertem do spraw uczenia się, który wzbudza w uczniach talent, zapał i entuzjazm, potrafi przygotowywać ich do życia, rozumienia świata i kierowania sobą. Ważne są jego kompetencje niezbędne w pracy pedagogicznej, koordynowaniu grupą uczniów i wyzwalaniu w nich kreatywności.

Literatura

- CASEY M. (2001), Europejska polityka informacyjna. Wyzwania, szanse i zagrożenia, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją UMK, Toruń.
- DELORS J., (RED.) (1998), Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Warszawa.
- EDUKACJA dla Europy. Raport Komisji Europejskiej, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 1999.
- GOBAN-KLAS T., SIENKIEWICZ P. (1999), Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków.
- HEJNICKA-BEZWIŃSKA T. (2000), Imperatyw wykształcenia w społeczeństwie informatycznym, [w:] Etos edukacji w XXI wieku, red. I. Wojnar, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa.
- JOHNSON L. I IN. (2010), Horizon Report: K-12 Edition, Austin, Texas, The New Media Consortium, <http://www.nmc.org/publications/horizon-report-2010-k-12-edition> [dostęp: 30.09.2011].
- JOHNSON L., ADAMS S., HAYWOOD K. (2011), The NMC Horizon Report: 2011 K-12 Edition, Austin, Texas, The New Media Consortium, 2011, <http://www.nmc.org/publications/horizon-report-2011-k-12-edition> [dostęp: 30.09.2011].
- JUSZCZYK S. (2010), Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna, [w:] Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu civil society. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Radziejewiczowi-Winnickiemu w 65. Rocznicę urodzin, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KLUSZCZYŃSKI R. W. (2011), „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 1(9).
- KOŁODZIEJCZYK W., POLAK M. (2011), Jak będzie zmieniać się edukacji? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia, Instytut Obywatelski, Warszawa.
- KOPALIŃSKI W. (2014), Słownik wyrazów obcych, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- KOZIELECKI J. (2004), Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- KWIATKOWSKA H. (2008), Pedeutologia, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.

- KWIATKOWSKI S. M. (2005), Technologia informacyjna w procesie wyrównywania szans edukacyjnych, „Debata edukacyjna”, nr 1.
- MUSZKIETA R. (2001), Nauczyciel w reformującej się szkole, Wydawnictwo „Arka”, Poznań.
- OKOŃ W. (2016), Nowy słownik pedagogiczny, Wydawnictwo Akademiczne „Żak”, Warszawa.
- SZEMPRUCH J. (2011), Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- (2001), Nauczyciel w zmieniającej się szkole: funkcjonowanie i rozwój zawodowy, Wydawnictwo WSP, Rzeszów.
- (2000), Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce, Wydawnictwo WSP, Rzeszów.
- (2013), Pedagogologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- TAPSCOTT D. (2010), Cyfrowa dorosłość, czyli jak pokolenie sieci zmienia świat, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- ZARZĄDZANIE wiedzą w społeczeństwie uczącym się, OECD 2000, Centrum Badań nad Edukacją i Innowacją.

Jolanta Szempruch

THE CONTEMPORARY TEACHER IN THE AREA OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Keywords: the teacher, cyberculture, information technologies, information society, educational challenges, communication, the teacher's competences.

The dynamic development of new production techniques, of storage, processing, and transmission of information (which naturally leads to social, economic, and cultural changes) has also impact on the functioning of the educational system and the teacher's work. Information and communication technologies are becoming a basic element of the development of information society. Schools of every level are undergoing an intensive process of electronization and digitalization of the education process. Also, work on electronization and digitalization of textbooks and didactic materials is in progress. Library functions and tools, education models, and didactic methods are changing. The Internet has an increasing number of areas of application in the education process: it enables the improvement of distance learning techniques. Consequently, changes in man's functioning in society require preparing young people for new challenges.

A radical change in what is happening around school and at school itself requires a new view on the sense of the teacher's work, his functions, tasks, and competences. Their perception changes in accordance with the changes in social and educational axiology and teleology, which must be harmonized with the vision, conceptions, and assumptions of education.

The teacher's role is being redefined towards more partnership relations with pupils and their parents, using numerous communication tools by means of which teachers can organize classroom education. The teacher is becoming an expert for learning issues; he should foster pupils' talents, their eagerness, and enthusiasm; prepare pupils for life, understanding the world, and self-management. Important are his communicative, projective, and organizational skills, indispensable in pedagogical work and in triggering students' creativity.

Jolanta Szempruch

WSPÓŁCZESNY NAUCZYCIEL W PRZESTRZENI TECHNOLOGII INFORMACYJNYCH

Słowa kluczowe: nauczyciel, cyberkultura, technologie informacyjne, społeczeństwo informacyjne, wyzwania edukacyjne, komunikowanie się, kompetencje nauczyciela.

Dynamiczny rozwój nowych technik produkowania, przechowywania przetwarzania i przesyłania informacji, który prowadzi w naturalny sposób do zmian społecznych, gospodarczych i kulturowych wywiera również wpływ na funkcjonowanie systemu edukacji i pracę nauczyciela. Technologie informacyjno-komunikacyjne stają się podstawowym elementem rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Zachodzi intensywny proces elektronizacji i cyfryzacji procesu kształcenia w szkołach każdego stopnia. Podjęta została również praca w zakresie elektronizacji i cyfryzacji podręczników i materiałów dydaktycznych, zmieniają się funkcje i narzędzia bibliotek, modele kształcenia i metody dydaktyczne. Coraz więcej zastosowań w procesie kształcenia ma Internet, który umożliwia doskonalenie technik kształcenia na odległość. Zmiana sposobu funkcjonowania człowieka w społeczeństwie wymaga przygotowania młodych ludzi do zmagania się z nowymi wyzwaniami.

Radykalna zmiana tego, co dzieje się wokół szkoły i w samej szkole powoduje konieczność nowego spojrzenia na sens pracy nauczyciela, jego funkcje, zadania i kompetencje. Ich postrzeganie zmienia się odpowiednio do przemian aksjologii i teleologii społecznej i edukacyjnej, które muszą być zharmonizowane z wizją, koncepcjami i założeniami edukacji.

Rola nauczyciela ulega redefinicji w kierunku relacji bardziej partnerskich z uczniami i ich rodzicami, wykorzystania wielu narzędzi komunikacyjnych, za pomocą których można organizować edukację w klasie. Nauczyciel staje się ekspertem do spraw uczenia się, który powinien wzbudzać talent uczniów, ich zapał i entuzjazm, przygotowywać ich do życia, rozumienia świata i kierowania sobą. Ważne są jego umiejętności komunikacyjne, organizacyjne i projektowe, niezbędne w pracy pedagogicznej i wyzwaniu kreatywności uczniów.